

LAUSUNTO

12.6.2014

Sosiaali- ja terveysministeriö
PL 33
00023 Valtioneuvosto
lotta.hameen-anttila@stm.fi
kirjaamo.stm@stm.fi

Lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi sosiaalihuoltolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (lausuntopyyntö STM061:00/2014)

Yleiskommentit

Kehitysvammaliitto ry kiittää sosiaali- ja terveysministeriötä mahdollisuudesta esittää näkemyksensä luonnoksesta hallituksen esitykseksi sosiaalihuoltolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

Asiakkaan yksilöllisille tarpeille ja asiakkaan osallisuuden tukemiselle perustuva sosiaalihuollon palvelujen ja tukitoimien määrittely on tärkeä, koko luonnoksen läpileikkaava periaatteellinen linjaus, jota Kehitysvammaliitto pitää kaikkien sosiaalihuollon asiakkaiden ja erityisesti vammaisten ihmisten kannalta erittäin tervetulleena lähestymistapana. Lisäksi Kehitysvammaliitto pitää erittäin hyvänä uudistuksena sitä, että perheytyö ja kotipalvelu tuodaan lapsiperheiden ulottuville subjektiivisena oikeutena, ilman edellytystä lastensuojelun asiakkuudesta. Vammaisten lasten ja heidän perheidensä kannalta tämä toivottavasti tuo helpotusta arjen järjestymiseen ja vastaa omalta osaltaan perheiden konkreettisiin avun tarpeisiin.

Hyväkään laki ei kuitenkaan vielä takaa sitä, että asiakaskeskeisemmät ajattelu- ja toimintatavat siirtyvät periaatteista työkäytänteiksi sosiaalihuollon palveluiden ja tukitoimien suunnittelussa ja järjestämisessä. Erityisenä haasteena tälle on kuntatalouden vaikea tilanne, joka vaikuttaa keskeisesti sosiaalihuollon palvelujen ja tukitoimien toteuttamiseen. Siksi Kehitysvammaliitto toivoo, että sosiaali- ja terveysministeriö ja kunnat ovat valmiita tukemaan uuden sosiaalihuoltolain toimeenpanoa muun muassa vahvistamalla sosiaalihuollon ammattihenkilöiden osaamista sekä turvaamalla heille asianmukaiset toimintaresurssit sosiaalihuollon toteuttamiseen lain edellyttämällä tavalla.

Kehitysvammaliitto toivoo, että luonnoksen viimeistelyssä hallituksen esitykseksi otetaan huomioon seuraavat näkökulmat.

Lain nimi

Kehitysvammaliitto kannustaa lain valmistelijoita vielä pohtimaan lain nimeä. Lain tarkoituksena on mm. edistää hyvinvointia ja asiakaskeskeistä tarpeisiin vastaamista. Lain nimen soisi kuvastavan näitä tärkeitä tavoitteita. Yksi harkittavista nimivaihtoehdoista voisi olla Laki sosiaalisesta hyvinvoinnista ja palveluista.

Kehitysvammaliiton näkemys valittavasta sääntelymallista

Kehitysvammaliitto kannattaa valittavaksi **sääntelymalliksi vaihtoehtoa 3**: siirretään sosiaalihuollon asiakaslain kohtelua koskevat säännökset uuteen sosiaalihuoltolakiin ja tietosuojaa koskevat säännökset lakiin sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista.

Käytännön kokemukset osoittavat, että nykyinen sosiaalihuoltolaista irrallaan oleva laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista on monille sosiaalihuollon asiakkaille vieras. Kehitysvammaliitto yhtyykin ehdotuksen perusteluihin siitä, että asiakkaan palveluprosessin ja palvelukokonaisuuden kokoaminen yhteen lakiin auttaa asiakasta hahmottamaan, mitä palveluja ja tukitoimia ja missä tilanteissa hänellä on mahdollisuus saada. Lisäksi asiakkaan mahdollisuuksia toimia omassa asiassaan helpottaa se, että asiakkaan oikeusturvakeinot muistutuksesta muutoksenhakuun on koottu yhdeksi kokonaisuudeksi.

Käytettävät käsitteet ja verbien tapaluokka

Luonnoksessa on paljon ilmaisia ja käsitteitä, joita voidaan henkilöstä ja tilanteesta riippuen tulkita monella eri tavalla. Näitä ovat esimerkiksi *välttämätön*, *arviointi*, *viipymättä*, *kohtuullisessa ajassa* ja *tarvittaessa*. Luonnoksessa myös jää monin paikoin epäselväksi, kuka päättää em. ilmaisujen tulkinnasta. Käytettävät käsitteet ja ilmaiset tulee siksi määritellä yksityiskohtaisissa perusteluissa niin yksiselitteisesti ja tyhjentävästi kuin mahdollista, jotta niiden tulkinta ei jää yksittäisen sosiaalihuollon ammattihenkilön varaan, jolloin asiakkaiden yhdenvertainen kohtelu voi vaarantua.

Luonnoksen yksityiskohtaiset perustelut on kirjoitettu osittain konditionaalimuodossa (*tulisi*, *olisi* jne.) muodossa. Kehitysvammaliitto ehdottaa, että perusteluteksti kirjoitetaan indikatiivimuotoon (*tulee*, *on* jne.) Konditionaalimuoto voi aiheuttaa ongelmia perustelujen tulkinnassa lakia sovellettaessa.

1 luku Yleiset säännökset

1 § Lain tarkoitus

4 kohdassa korostetaan asiakaskeskeisyyttä ja asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa. Tämä on tärkeä arvolinjaus, jonka Kehitysvammaliitto toivoo aidosti kannustavan palvelujen järjestäjiä ja tuottajia asiakaskeskeiseen toimintaan. Asiakkaiden ja heitä edustavien järjestöjen vahva kokemus on, että tämä arvolähtökohta ei nykyisellään ole itsestäänselvyys palvelujen suunnittelussa ja toteutuksessa. Siksi Kehitysvammaliitto pitää erinomaisena, että asiakaskeskeisyyden edistäminen on nostettu pykälätasolle yhdeksi lain tarkoituksista.

4 kohdan yksityiskohtaisissa perusteluissa kuvataan osuvasti asiakaskeskeisen toiminnan tunnusmerkkejä: asiakas mm. osallistuu alusta asti palvelutoiminnan suunnitteluun, asiakkaan esittämät näkemykset omista toiveistaan, tarpeistaan ja tavoitteistaan ovat suunnittelun ja toteutuksen lähtökohtana, toiminta perustuu asiakkaan ja palveluntarjoajan vuoropuhelulle, ja asiakas on tietoinen omista oikeuksistaan. Nämä ovat kaikki sosiaalihuollon toteutukseen osallistuvat toimijat haastavia, mutta välttämättömiä tavoitteita.

2 § Soveltamisala

Yksityiskohtaisissa perusteluissa painotetaan, että erityisryhmienkin tarpeisiin on ensisijassa pyrittävä vastaamaan sosiaalihuoltolain sääntelemillä yleisillä sosiaalipalveluilla. Tämän periaatteen korostaminen selkeyttää soveltamista yleis- ja erityissäännösten välillä, ja muistuttaa inklusiivisesta lähtökohdasta eli siitä,

että esimerkiksi vammaisten ihmisten tarpeisiin tulee pyrkiä ensisijaisesti vastaamaan yleissäännöksiin perustuvilla palveluilla ja tukitoimilla.

Yleis- ja erityissäännösten perusteella järjestettävissä palveluissa voi asiakkaan kannalta kuitenkin olla merkittävä ero erityispalvelujen eduksi esimerkiksi asiakasmaksujen ja palvelujen käytännön soveltuvuuden näkökulmasta. Siksi 1 momentin korostama asiakkaan edun mukainen säännösten soveltaminen on myönteinen ja selkeyttävä kirjaus.

3 § Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisissä palveluissa sovellettavat säännökset

Eräs esimerkki sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisistä palveluista ovat kommunikointiin liittyvät palvelut, jotka tällä hetkellä hajaantuvat eri toimijoiden vastuulle: erikoissairaanhoidon vastaa lääkinnällisenä kuntoutuksena kommunikoinnin apuvälineistä, sosiaalihuolto vastaa kommunikaatio-opetuksesta määrärahasidonnaisena sopeutumisvalmennuksena ja Kela toteuttaa puheterapiaa ja järjestää tulkkaukspalveluja. Puhe- ja kehitysvammaisten ihmisten osalta tulee varmistaa, että palveluiden soveltamisessa toteutuu monialainen yhteistyö. Lisäksi palveluiden rakenteita tulee kehittää niin, että ne mahdollistavat ja tukevat eri hallinnonalojen yhteistä vastuun ottamista ja työnjakoa sekä helpottavat saumatonta yhteistyötä ja päätöksentekoa.

4 § Määritelmät

Viittamme lain nimeä koskevaan kommenttiimme, ja kannustamme lain valmistelijoita vielä pohtimaan sosiaalihuolto-termin ajantasaisuutta suhteessa lain edistykseen tavoitemäärittelyyn.

2 luku Kunnan yleiset velvollisuudet

Sosiaalihuoltolain uudistamisen tavoitteena on tukea ja edistää ihmisten osallisuutta, omatoimisuutta ja mahdollisuutta vaikuttaa yhteiskunnassa ja omassa palveluprosessissaan sekä tarkastella palvelukokonaisuuden muodostumista asiakkaan tarpeista käsin. Asiakkaalla tulee olla mahdollisuus määrittää omia tai perheensä tarpeenmukaisten palvelujen järjestämistapoja siten, että ne parhaiten vastaavat juuri ko. henkilön tai hänen ja hänen perheensä yksilölliseen tilanteeseen. **Asiakaskeskeisyyden, osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien vahvistamisen lisäksi lain tulee edistää myös asiakkaan valinnanvapautta.**

Siksi Kehitysvammaliitto esittää, että 2 lukuun lisätään – tulevan sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislain järjestämistapoja koskevaan säännökseen perustuen – **uusi pykälä koskien palvelujen ja tukitoimien järjestämistapoja. Pykälän tulee kannustaa palvelujen järjestäjiä vastaamaan asiakkaiden tarpeisiin asiakkaan valinnanmahdollisuuksia lisäävillä, joustavilla tavoilla. Yhdeksi asiakkaiden valinnanmahdollisuuksia edistäväksi palvelujen järjestämistavaksi tulee kirjata henkilökohtainen budjetointi.** Henkilökohtainen budjetointi on palvelujen järjestämisen tapa, jossa asiakas on keskiössä suunnittelemassa yksilöllisiä, oman elämänsä kannalta tarpeellisia, mielekkäitä ja tarkoituksenmukaisia palveluja. Asiakkaalle muodostetaan hänen avun ja tuen tarpeidensa sekä tuen ja palvelujen kustannusten pohjalta määritetty henkilökohtainen budjetti. Näin tehdään näkyväksi se taloudellinen resurssi, joka on käytettävissä tietyn henkilön palvelujen järjestämiseen. Kun käytettävissä oleva resurssi eli henkilökohtaisen budjetin suuruus tiedetään, asiakas voi suunnitella yhdessä työntekijän kanssa, miten resurssi olisi mielekästä käyttää, jotta palvelut ja tukitoimet vastaisivat asiakkaan toiveita ja tarpeita ja tukisivat omaehtoista elämää.

Kehitysvammaliiton ja Kehitysvammaisten Palvelusäätiön henkilökohtaisen budjetoinnin kokeilu vammaispalveluissa (2010–2014) tuotti erittäin hyviä tuloksia palvelujen ja tukitoimien yksilöllisestä räätälöinnistä. Vantaan kaupungin ja Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveyspiiri Eksoten kanssa toteutetussa kokeilussa oli mu-

kana 30 vammaispalveluja käyttävää henkilöä, joista 12:lle muodostettiin henkilökohtainen budjetti. Henkilökohtaisella budjetilla muun muassa hankittiin yksilöllistä tukea, jonka avulla asiakas pääsi työtoimintaan maatilalle tekemään toivomiaan ”äijien töitä”. Lisäksi henkilökohtaisilla budjeteilla mahdollistettiin muutto palvelutalosta tavalliseen vuokra-asuntoon, vaihdettiin päivätoiminta kuvataideterapiaan, vaihdettiin päivätoiminta maksulliseen koulutukseen sekä vaihdettiin osa asiakkaan kuljetuspalveluista auton kääntöistuimeen. Kaikki em. muutokset perustuivat asiakkaiden omille ehdotuksille siitä, millaiset palveluratkaisut olisivat heidän oman elämänsä ja tavoitteidensa kannalta mielekkäitä, tarkoituksenmukaisia ja toimivia. Kokeilua sekä sen tuloksia ja vaikutuksia asiakkaiden elämään kuvataan tarkemmin hankkeen loppuraportissa (http://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/tiedan_mita_tahdon_loppuraportti.pdf). Kokeilun tulokset olivat niin kannustavia, että Vantaan kaupunki ja Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveyspiiri Ekso-te ovat sittemmin vakiinnuttaneet henkilökohtaisen budjetoinnin yhdeksi vammaispalvelujensa järjestämistavoista.

Ko. kokeilussa henkilökohtaista budjetointia toteutettiin vammaispalveluissa. Henkilökohtaisen budjetoinnin kokeiluja on kuitenkin parhaillaan käynnissä ja suunnitteilla myös vanhuspalveluissa ja lastensuojelussa. Henkilökohtainen budjetointi näyttää siis soveltuvan monenlaisiin tuen ja palvelujen tarpeisiin. **Siksi henkilökohtainen budjetointi ja muut asiakkaiden valinnanmahdollisuuksia edistävät järjestämistavat on tärkeä mahdollistaa yleislaissa kaikille sosiaalihuollon asiakkaille**, sitomatta näitä mahdollisuuksia vain yksittäistä asiakasryhmää koskevaan erityislakiin, kuten uudistettavaan vammaispalvelulakiin.

Sen lisäksi, että henkilökohtainen budjetointi tulee sisällyttää yhdeksi valinnanvapautta edistäväksi palvelujen järjestämistavaksi, **sosiaalihuoltolaissa tulee luoda säädösperusta päätöksenteossa tukemiselle** (ks. 34 §:ää koskeva kommentti), **jotta valinnanvapaus mahdollistetaan myös henkilöille, jotka tarvitsevat tukea valintojen ja päätösten tekemiseen ja omien palvelujensa ja tukitoimiensa suunnitteluun**. Lisäksi tuloverolain 92 §:ää tulee täydentää siten, että **henkilökohtainen budjetti on asiakkaalle verovapaa sosiaalietuus**. Henkilökohtaisesta budjetoinnista säädettyä on lisäksi varmistettava, että asiakkaille muodostettavien henkilökohtaisten budjettien käyttö järjestetään kullekin asiakkaalle parhaiten soveltuvalla tavalla. Henkilökohtainen budjetti voidaan esimerkiksi luovuttaa asiakkaan itsensä tai hänen nimeämänsä edustajan, kuten läheisen tai palveluntuottajan haltuun, tai henkilökohtaista budjettia voi asiakkaan sijaan hallinnoida kunta. Myös eri tapojen yhdistelmät ovat mahdollisia. Henkilökohtaisen budjetoinnin säädösperustassa on **olennaista varmistaa se, että henkilökohtaiset budjetit eivät rajaudu vain niiden ihmisten mahdollisuudeksi, jotka pystyvät käyttämään budjettiaan itsenäisesti hankkien sillä palveluja ja tukitoimia suoraan palveluntuottajilta**. Säädösperustan luomisen lisäksi valinnanmahdollisuuksia lisääviä palvelujen järjestämistapoja tulee edistää soveltavalla kehittämistoiminnalla. Henkilökohtaisen budjetoinnin juurtumista yhdeksi palvelujen vakiintuneista järjestämistavoista tulee tukea mm. Kaste-rahoituksen tuella toteutettavilla hankkeilla.

Mikäli henkilökohtaisesta budjetoinnista ja muista valinnanvapautta edistävästä palvelujen ja tukitoimien järjestämistavoista ei ole sosiaalihuoltolain uudistamisen yhteydessä mahdollista säätää pykälätasolla, ne tulee kuitenkin tuoda selkeästi esille soveltuvassa kohdin lain yksityiskohtaisia perusteluita.

5 § Sosiaalihuollon suunnittelu, järjestäminen ja toteuttaminen

Kehitysvammaliiton jäsenistön parissa on paljon kokemuksia siitä, että aluehallintovirastojen toimintatavat ja -linjaukset sosiaalihuollon valvonnassa vaihtelevat aluehallintovirastoittain. Kehitysvammaliitto esittääkin, että uudistettavan sosiaalihuoltolain mukaisten palvelujen ja tukitoimien valvontaan luodaan aluehallintovirastoille selvät, yhteiset toimintaperiaatteet, jotta sosiaalihuollon valvonta toteutuu yhdenmukaisesti eri puolilla Suomea.

6 § Sosiaalihuollon järjestämissuunnitelma

Sosiaalihuollon järjestämissuunnitelman tulee perustua huolelliseen asiakkaiden tarpeiden arviointiin.

7 § Hyvinvointia edistävän tiedon ja asiantuntemuksen käyttö

3 kohdassa todetaan yhdeksi rakenteellisen sosiaalityön tehtäväksi sosiaalihuollon asiantuntemuksen tuominen osaksi kunnan muiden toimialojen suunnittelua. Kehitysvammaliitto kannattaa tätä lämpimästi yhteistoiminnallisesta asuntosuunnittelusta saamiensa kokemusten perusteella. Kehitysvammaliitto toteuttaa yhdessä Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA:n kanssa kehitysvammaisten asumisen ohjelman (KEHAS) toimeenpanoa tukevaa Arjen keskiössä -hanketta, jossa kehitetään uudenlaisia tapoja suunnitella ja järjestää erityistä tukea tarvitsevien, erityisesti kehitysvammaisten, henkilöiden asumista ja elämää. Hankkeessa on saatu kannustavia tuloksia erityisryhmien asuntosuunnittelun kytkemisestä asuinalueiden kokonaisvaltaiseen kehittämiseen siten, että suunnittelua tehdään yhteistoiminnallisesti kunnan sosiaalitoimen, asuntotoimen ja kaavoituksen kesken. Lähtökohtana suunnittelussa on ollut näkökulman vaihdos erityis-suunnittelusta erityisen hyvään tavalliseen suunnitteluun. Erityisryhmien asumisen suunnittelu ei siis ole yksinomaan sosiaalitoimen asia, vaan useamman hallintokunnan asia. Pykälän 3 kohdan soisi laajemminkin ohjaavan kuntia tähän inklusiiviseen lähestymistapaan.

8 § Kunnan asukkaiden vaikutusmahdollisuudet

Kehitysvammaliitto kannattaa lämpimästi säätämistä kunnan asukkaiden vaikutusmahdollisuuksista. Tietojen keruuta koskevista yksityiskohtaisista perusteluissa on tarpeen esittää vielä enemmän käytännön esimerkkejä siitä, miten kuntalaisten näkemyksiä ja kokemuksia voidaan kerätä. Tietoja tulee kerätä monipuolisesti eri asiakasryhmiltä ja eri ikäryhmiltä.

2 momentissa korostetaan ansiokkaasti asiakkaille tiedottamista ymmärrettävällä ja saavutettavalla tavalla. **Yksityiskohtaisissa perusteluissa tulee tarkentaa ja antaa käytännönläheisiä esimerkkejä ymmärrettävistä ja saavutettavista tiedottamisen tavoista.** Näitä ovat esimerkiksi **selkokielen käyttäminen ja saavutettavat verkkopalvelut.** Selkokielen tarvitsijoita on Selkokeskuksen uusimman arvion mukaan yli 500.000 henkilöä – ikäihmisiä, maahanmuuttajataustaisia henkilöitä, kehitysvammaisia ja muita yleiskieltä selkeämmästä kielestä hyötyviä henkilöitä. Kyseessä ei siis ole pieni marginaalinen ihmisjoukko, vaan merkittävä osa kansalaisista ja kuntalaisista. Tästä huolimatta vain muutama suomalainen kunta tiedottaa palveluitaan verkkosivuillaan selkokielellä, kun taas Ruotsissa jo kolmasosalla kunnista on verkkosivuillaan selkokielistä informaatiota.

9 § Sosiaaliasiamies

2 momentin 3 kohta korostaa sosiaaliasiamiehen roolia aktiivisessa tiedonvälityksessä sosiaalihuollon asiakkaille. Selkokieli ja saavutettavat verkkopalvelut ovat olennaisen tärkeitä myös sosiaaliasiamiehen tiedotustehtävässä.

3 luku Sosiaalipalvelut

12 § Tuen tarpeet

Luonnoksen sisältämä määrittely fyysisestä, psyykkisestä, sosiaalisesta tai kognitiivisesta toimintakyvystä rajaa pois toimintoja, jotka ovat usean tekijän yhteisvaikutusta. Yksi tällainen merkittävä jokapäiväiseen

elämään liittyvä tekijä on vuorovaikutus ja kommunikointi. **12 §:n luetteloon tuen tarpeista tuleekin lisätä vuorovaikutukseen ja kommunikointiin liittyvä tuen tarve.**

Lisäksi tuen tarpeisiin tulee lisätä **tarve asunnon muutostöihin** sekä **muut tuen tarpeet.**

14 § Lapsen terveyden ja kehityksen turvaaminen

Terveys-sanan sijaan tulee käyttää ilmaisua ”lapsen *hyvinvoinnin* ja kehityksen turvaaminen”. Terveys on tässä liian suppea käsite suhteessa pykälässä säädettävään sisältöön.

1 momentin kirjaus lapsen terveyden ja kehityksen kannalta välttämättömän päivähoidon edellytyksistä ja sisällöistä edellyttää tarkempaa määrittelyä. Ilman tarkempaa kuvaamista ”välttämätön päivähoido” uhkaa jäädä yhtä väljästi määritellyksi kuin ”kuntouttava päivähoido”, jonka sisältöä ei ole koskaan määritelty, ja joka ei siksi sisällä lapsen kannalta merkittäviä elementtejä.

3 momentissa käytetty ilmaus lapsen tai perheen *kuntoutumisesta* on tässä yhteydessä liian suppea. Kyse voi olla myös jokapäiväisen elämän järjestymisestä sekä vanhemmuuden ja perhe-elämän tukemisesta.

18 § Sosiaalinen kuntoutus

Sosiaalisena kuntoutuksena järjestettävästä työelämävalmiuksia ja osallisuutta edistävästä toiminnasta (valmisteilla oleva nk. TEOS-laki) tulee säätää mahdollisimman pian siten, että kehitysvammaisten ihmisten työ- ja päivätoiminta saatetaan säännöksiin ja käytännön toteutuksena uudistettavan sosiaalihuoltolain asiakaskeskeisyyttä ja tarpeisiin vastaamista korostavan hengen mukaiseksi.

19 § Perhetyö

Kehitysvammaliitto pitää erittäin hyvänä uudistuksena sitä, että perhetyö tuodaan lapsiperheiden ulottuville subjektiivisena oikeutena, ilman edellytystä lastensuojelun asiakkuudesta. Vammaisten lasten ja heidän perheidensä kannalta tämä toivottavasti tuo helpotusta arjen järjestymiseen ja vastaa omalta osaltaan perheiden konkreettisiin avun tarpeisiin.

Kehitysvammaliitto on kuitenkin huolissaan 2 momentin kirjauksesta, jonka mukaan subjektiiviseksi oikeudeksi tarkoitettu perhetyö ei olisikaan subjektiivinen oikeus, mikäli sosiaalihuollon työntekijä arvioi, ettei perhetyö ole ”mahdollinen” tukimuoto. Tämänmuotoinen kirjaus on aivan liian tulkinnanvarainen ja antaa yksittäiselle työntekijälle tai kunnalle liian suuren määrittelyvallan siitä, mitkä asiat kulloinkin tekevät perhetyön järjestämisestä mahdollisen tai ei-mahdollisen palvelun. **Subjektiivisiksi oikeuksiksi tarkoitettut palvelut on ilmaistava riittävän selkeästi ja yksiselitteisesti, jotta niistä myös käytännössä muodostuu subjektiivisia oikeuksia.**

Perhetyön tarvetta voi aiheuttaa myös vanhemman tai vanhempien pitkäaikaissairaus tai vammaisuus. 19 §:stä puuttuu se näkökulma, että perhetyöllä voidaan myös tukea pitkäaikaissairaiden tai vammaisten vanhempien vanhemmuutta.

20 § Kotipalvelu

Kehitysvammaliitto pitää erittäin hyvänä uudistuksena sitä, että kotipalvelu tuodaan lapsiperheiden ulottuville subjektiivisena oikeutena, ilman edellytystä lastensuojelun asiakkuudesta. Vammaisten lasten ja hei-

dän perheidensä kannalta tämä toivottavasti tuo helpotusta arjen järjestymiseen ja vastaa omalta osaltaan perheiden konkreettisiin avun tarpeisiin.

Toistamme 19 §:ää koskevaan kommenttimme: subjektiiviseksi oikeuksiksi tarkoitetut palvelut on ilmaista riittävän selkeästi ja yksiselitteisesti, jotta niistä myös käytännössä muodostuu subjektiivisia oikeuksia.

22 § Asumispalvelut

Asumispalvelut sidotaan edelleen liiaksi ”seiniin” niiden ihmisten osalta, joilla on runsaasti tuen tarpeita. Asumispalvelujen tulee mahdollistaa moninaisia ja yksilöllisiin tarpeisiin vastaavia asumisen ratkaisuja. **Kehitysvammaliitto painottaakin, että kotiin annettavat palvelut ovat asumispalveluina ensisijaisia, ja edellyttää, että tätä korostetaan sekä pykälässä että yksityiskohtaisissa perusteluissa.** Nykymuodossaan 22 § on toimintayksikkökeskeinen, eikä vastaa lain henkeä yksilöllisten tarpeiden mukaisista ratkaisuista.

Lisäksi Kehitysvammaliitto esittää, että 22 § kirjoitetaan yksityiskohtaisine perusteluineen siten, että se kannustaa kuntia kehittämään ja toteuttamaan asumispalvelujen järjestämistä ja asuntopuunnittelua uusilla innovatiivisilla tavoilla, jotta asiakkaiden yksilöllisiin tarpeisiin ja toiveisiin pystytään vastaamaan YK:n vammaissopimuksen edellyttämällä tavalla.

23 § Laitospalvelut

Kehitysvammaliitto esittää, että termi *kodinomainen* korvataan termillä *viihtyisä*.

24 § Päihdetyö

Kehitysvammaliitto kannattaa raskaana olevan henkilön subjektiivista oikeutta saada välittömästi riittävät sosiaalihuollon päihdepalvelut, lähtökohtana henkilön oma hakeutuminen palvelujen piiriin.

25 § Liikkumista tukevat palvelut

Kehitysvammaliitto esittää, että liikkumista tukevaksi palveluksi lisätään julkisten liikennevälineiden käytön ohjaus ja harjoittelu. Tämä itsenäistä kulkemista mahdollistava kevyt, lähtökohtaisesti määräaikainen tuki on tärkeä esimerkiksi kehitysvammaisille henkilöille, jotka eivät kykene itsenäisesti käyttämään julkisia liikennevälineitä, mutta jotka eivät ole oikeutettuja vammaispalvelulain mukaisiin kuljetuspalveluihin. Harjoittelu ja harjaantuminen voivat mahdollistaa sen, että jonkin ajan kuluttua henkilö kykenee käyttämään itsenäisesti julkisia liikennevälineitä.

Liikkumista tukevien palvelujen lisäksi henkilöllä tulee olla käytössään tarvittavat liikkumista tukevat apuvälineet, joista vastuu on ensisijaisesti terveydenhuollolla.

4 luku Asiakkaan asema ja oikeudet

Kehitysvammaliitto esittää, että asiakkaan asemaa ja oikeuksia koskevat pykälät siirretään lain alkupuolelle ennen tarpeita ja palveluja koskevia pykäläiä. Näin myös lukujen ja pykälien järjestys olisi linjassa asiakaskeisyyttä ja asiakkaan osallisuutta korostavien tavoitteiden kanssa.

30 § Keskeiset periaatteet

Kehitysvammaliitto esittää, että esimerkki erityistä tukea tarvitsevista asiakkaista laajennetaan kehitysvammaisten ihmisten lisäksi koskemaan myös puhevammaisia henkilöitä. Puhevammaisia ihmisiä ovat ne, joiden puhevamma johtuu kehityksellisistä eli synnynnäisistä syistä (taustalla esim. kehitysvamma, CP-vamma, kielellinen erityisvaikeus, autismin kirjon muoto), ne, joilla on ymmärtämisen tai oppimisen vaikeuksia (taustalla esim. kehitysvamma, kielellinen erityisvaikeus, autismin kirjon muoto) sekä ne, jotka ovat menettäneet kielellisiä taitoja tai kyvyn puhua (taustalla esim. aivoverenkierron häiriö, päävammot, etenevät neurologiset sairaudet, aivokasvaimet). Puhevamma voi merkittävästi vaikeuttaa vuorovaikutusta, kommunikointia ja osallistumista niin itseä koskevaan päätöksentekoon kuin toimintaan omassa yhteisössä ja yhteiskunnassa. Siksi **Kehitysvammaliitto ehdottaa seuraavaa muotoilua: ”Lasten lisäksi erityistä huomiota tulisi kiinnittää erityisen haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden, kuten kehitys- ja puhevammaisten henkilöiden etujen toteutumiseen.”**

Sosiaalihuollon ympärivuorokautisten palvelujen toimitiloissa on 4 momentissa ja yksityiskohtaisissa perusteluissa mainittujen laatuvaatimusten lisäksi otettava huomioon tavallisen asunnon tunnuspiirteet, sijainti tavallisella asuinalueella sekä mitoitukseltaan riittävät ja viihtyisät henkilökohtaiset ja yhteiset tilat.

31 § Asiakkaan edun toteuttaminen

1 momentin 4 kohdan yksityiskohtaisissa perusteluissa korostetaan ansiokkaasti asiakkaan itsemääräämisoikeuden kunnioittamista ja sen edistämistä, asiakkaan mahdollisuuksia vaikuttaa palvelujensa toteuttamiseen sekä asiakkaan laajempaa osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuutta yhteisössä ja yhteiskunnassa. Kaikki nämä näkökulmat tukevat myös asiakkaan valinnanmahdollisuuksia edistävien menettelyjen, kuten henkilökohtaisen budjetoinnin, käyttöä palvelujen ja tukitoimien järjestämisessä.

Asiakkaan osallistuminen ja vaikuttaminen omissa asioissaan voi esimerkiksi kehitysvammaisten henkilöiden osalta edellyttää sitä, että asiakasta tuetaan osallistumisessa, vaikuttamisessa ja niiden perustana olevassa vaihtoehtoihin tutustumisessa ja valintojen ja päätösten tekemisessä. Kehitysvammaliitto esittääkin 34 §:n yhteydessä kannanottonsa päätöksenteossa tukemisen säädösperustan luomisesta uudistettavaan sosiaalihuoltolakiin.

Kehitysvammaliitto huomauttaa, että asiakkaan etua korostavista näkökulmista puuttuu se, että asiakkaan edun toteuttamiseksi tulee toisiaan tosiasiallisesti vastaavista ratkaisuista valita asiakkaan kannalta taloudellisesti edullisin vaihtoehto.

32 § Lasten ja erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden edun toteuttaminen

Toistamme 30 §:ää koskevan kommenttimme siitä, että erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden ryhmä tulee nähdä luonnoksessa esitettyä laajemmin.

33 § Asiakkaan oikeus saada selvitys eri vaihtoehdoista

Kehitysvammaliitto esittää, että 2 momentin kirjaus ”Selvitys on annettava siten, että asiakas riittävästi ymmärtää sen sisällön ja merkityksen” muutetaan muotoon **”Selvitys on annettava asiakkaalle ymmärrettävässä muodossa niin, että asiakas ymmärtää sen sisällön ja merkityksen.”**

Kehitysvammaliitto pitää erittäin hyvänä yksityiskohtaisten perustelujen kirjausta siitä, että sosiaalihuollon henkilöstön tulee antaa tiedot ja selvitykset asiakkaalle avoimesti ja oma-aloitteisesti eikä vain asiakkaan nimenomaisesta pyynnöstä.

Yksityiskohtaisissa perusteluissa on annettu kattavasti esimerkkejä esteettömästä kommunikoinnista. Esimerkeissä on tarpeen vielä tarkentaa, että tieto on annettava ymmärrettävässä muodossa (esimerkiksi selkokieli ja erilaiset kommunikaatiokeinot) sekä ymmärrettävässä ympäristössä (palvelun helppo käytettävyys).

Tiedon välitys on aina kaksisuuntaista, joten myös henkilöstön tulee ymmärtää eri tavoin kommunikoivia henkilöitä. Yksityiskohtaisiin perusteluihin on siksi tarpeen lisätä, että viestintä saattaa edellyttää myös sitä, että asiakkaalla tai henkilöstöllä on käytössään kommunikointia ja ymmärtämistä tukevaa materiaalia tai tulkkauksen kautta tulkki.

34 § Itsemääräämisoikeus ja osallistuminen

Kehitysvammaliitto ilmaisee suuren huolensa siitä, että yksityiskohtaisten perustelujen määritelmä itsemääräämisoikeudesta on vastoin YK:n yleissopimusta vammaisten henkilöiden oikeuksista. YK-sopimuksen mukaan itsemääräämisoikeus kuuluu kaikille, ilman minkäänlaisia rajoituksia. 34 §:n yksityiskohtaisten perustelujen mukaan itsemääräämisoikeus sen sijaan katsotaan kuuluvaksi vain ihmisille, joilla on ”kyky hallita itseään sekä kykyä harkittuihin, itsenäisiin päätöksiin ja tekoihin”. Yksityiskohtaisten perustelujen mukainen tulkinta itsemääräämisoikeudesta rajaa esimerkiksi vaikeasti kehitysvammaiset, vaikeasti afaattiset ja trauman saaneet ihmiset itsemääräämisoikeuden ulkopuolelle.

Lisäksi yksityiskohtaisissa perusteluissa määritellään, että henkilö on itsemääräävä asian suhteen, kun hän ymmärtää asian kannalta erilaiset vaihtoehdot, osaa arvioida niiden mahdolliset seuraukset ja pystyy päättämään asiassa tarvittavan ratkaisun. Kehitysvammaisuus tarkoittaa vaikeutta oppia ja ymmärtää uusia asioita. Siksi monet kehitysvammaiset ihmiset tarvitsevat tukea myös esimerkiksi vaihtoehtojen punnitsemisessa ja valintojen ja päätösten tekemisessä. Mahdollisuuksia säädösperustan luomiseksi päätöksenteossa tukemiselle on selvitetty itsemääräämisoikeuslakia valmistelevalle työryhmälle, mutta saatujen tietojen mukaan asia on jäämässä pois tulevasta itsemääräämisoikeuslaista.

Siksi Kehitysvammaliitto esittää, että **34 §:ssä (tai muualla 4 luvussa) luodaan säädösperusta päätöksenteossa tukemiselle Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaan itsemääräämisoikeus -työryhmän loppuraportissa valmistelluilla sisällöillä.**

35 § Tulkitseminen ja kääntäminen

Asiakkaan osallistuminen on turvattava myös silloin, kun asiakkaalla ja henkilöstöllä ei ole yhteistä kieltä esimerkiksi puhe- tai aistivamman tai muun syyn vuoksi. Tällaisessa tilanteessa on huolehdittava siitä, että asiakas saa tarvittavan tiedon hänelle ymmärrettävällä tavalla esimerkiksi selkokielellä tai tulkkauksen avulla niin, että asiakas ymmärtää riittävän hyvin tiedon sisällön. Lisäksi tulee varmistaa, että asiakas tulee ymmärretyksi eli että henkilöstö ymmärtää hänen viestejään. Jos sosiaalihuollon ammattihenkilö ei ymmärrä tai osaa asiakkaan käyttämää kieltä tai asiakas ei voi aisti- tai puhevian vuoksi tulla ymmärretyksi, on mahdollisuuksien mukaan huolehdittava tulkkauksesta.

Siksi Kehitysvammaliitto esittää, että **1 momentti muutetaan muotoon: ”Jos sosiaalihuollon henkilöstö ei hallitse tai ymmärrä asiakkaan käyttämää kieltä tai asiakas ei aisti- tai puhevamman tai muun syyn vuoksi**

si **ymmärrä tai voi tulla ymmärretyksi, on mahdollisuuksien mukaan huolehdittava tulkitsemisesta ja tulkin hankkimisesta.**”

36 § Lapsen mielipiteen selvittäminen ja edunvalvonta

Kehitysvammaliitto pitää hyvänä, että lasta kuullaan hänen asiassaan ja että lapsen mielipide selvitetään hänen kehitystasoaan vastaavalla tavalla ja sitä vastaavassa laajuudessa. Ehdotettu säännös kuitenkin painottuu lastensuojeluun sen sijaan, että laissa tarkasteltaisiin jokaisen lapsen oikeutta hyvään ja turvalliseen lapsuuteen. Lapsen kuulemisen tulee koskea koko sosiaalihuoltoa, mukaan lukien vammaispalvelulain perusteella lapsille ja heidän perheilleen järjestettävät palvelut.

Kehitysvammaliitto esittää, että 2 momentin yksityiskohtaisia perusteluita sisältämiä esimerkkejä poikkeustilanteista, joissa lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä vielä täydennetään ja tarkennetaan, jotta kirjaus ”muutoin ilmeisen tarpeetonta” ei jää liian tulkinnanvaraiseksi.

37 § Itsemääräämisoikeus erityistilanteissa

Yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan, että erityistilanteissa, jolloin asiakas ei itse kykene päättämään ja ilmaisemaan omaa tahtoaan hoidon tai huollon järjestelyistä, asiakkaan lisäksi hänen laillista edustajaansa taikka asiakkaan omaista tai muuta läheistä on kuultava asiakkaan tahdon selvittämiseksi. Perustelut siis korostavat sitä, että lähtökohdaksi on aina asiakkaan itsensä kuuleminen, vasta sitten muiden tahojen. Tämä olennainen lähtökohdaksi ei käy pykälästä selkeästi ilmi. **Siksi Kehitysvammaliitto esittää, että pykäläteksti muutetaan muotoon: ”Jos täysi-ikäinen asiakas ei sairauden, vamman tai muun vastaavan synnyn vuoksi pysty osallistumaan ja vaikuttamaan palvelujensa tai sosiaalihuoltoonsa liittyvien muiden toimenpiteiden suunnitteluun ja toteuttamiseen taikka ymmärtämään ehdotettuja ratkaisuvaihtoehtoja tai päätösten vaikutuksia, on asiakkaan tahtoa selvitettävä lisäksi yhteistyössä hänen laillisen edustajansa taikka omaisensa tai muun läheisen henkilön kanssa.”**

Viittaamme 34 §:ää koskevaan kannanottoomme siitä, että sosiaalihuoltolaissa tulee luoda säädösperusta päätöksenteossa tukemiselle. Yksityiskohtaisten perustelujen viittaus yleisperusteluissa selostettuun itsemääräämisoikeustyöryhmän esittämään malliin päätöksenteon tukemisesta jää tällaisenaan epäselväksi. Lausuttavana olevan luonnoksen yleisperusteluista ei tekstinkäsittelyohjelman hakutoimintoa käyttäen löydy mainittua itsemääräämisoikeustyöryhmän esittämää mallia päätöksenteon tukemisesta. Epäselväksi jää myös se, miten sosiaalihuoltolakia soveltavan sosiaalihuollon työntekijän on yksityiskohtaisten perustelujen pohjalta määrä ottaa huomioon itsemääräämisoikeustyöryhmän esittämä malli.

5 luku Sosiaalihuollon toteuttaminen

39 § Sosiaalihuollon saatavuus ja saavutettavuus

Kehitysvammaliitto esittää, että yksityiskohtaisiin perusteluihin lisätään viittaus 33 §:n yksityiskohtaisiin perusteluihin, joissa annetaan konkreettisia esimerkkejä esteettömän kommunikoinnin toteuttamisesta. Sisällön saavutettavuuden ja ymmärrettävyyden (esim. selkokielen aineisto) lisäksi on huolehdittava myös palvelujen (esim. verkkopalvelut) helppokäyttöisyydestä ja saavutettavuudesta.

42 § Palvelutarpeen arviointi

Ehdotuksessa on myönteistä se, että palvelutarpeen selvittäminen on asiakasryhmiä erittelemättä aloitettava viipymättä eli viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä asian vireille tulosta. Kehitysvammaliitto kannat-

taa ehdotuksen painottamaa palvelutarpeen huolellista arviointia asiakkuuden alussa. Tästä huolimatta **yksityiskohtaisissa perusteluissa tulee vielä korostaa sitä, että asiakassuunnitelman (50 §) laatimisen tarvetta on arvioitava huolellisesti ja yksilöllisesti palvelutarpeen arvioinnin rinnalla.** Muutoin voi syntyä tilanteita, joissa palvelutarpeen arvioinnin painottamisen kustannuksella asiakassuunnitelmat jätetään ns. kategorisesti laatimatta niidenkin henkilöiden osalta, joiden tarpeisiin vastaamisessa asiakassuunnitelma on tärkeä työväline.

Palvelutarpeen arvioinnin ”laatuksiteerit” on kuvattu 3 momentin yksityiskohtaisissa perusteluissa hyvin, asiakkaan keskeistä roolia ja hänen näkemyksiään sekä työskentelyn prosessinomaisuutta korostaen. Perusteluissa nostetaan esiin ”kansallisesti hyväksytyt tuen tarpeen arviointia tukevat mittaristot ja välineet”. Maininta hämmentää: mitä ovat ”kansallisesti hyväksytyt” mittaristot ja välineet, ja mikä taho ne on hyväksynyt? Asiakastyössä hyödynnetään paljon myös muun muassa järjestöjen kehittämiä ”ei kansallisesti hyväksytyjä” välineitä, kuten asiakkaan omaa osuutta avun ja tuen tarpeiden arvioinnissa tukevia välineitä. Kehitysvammaliitto huomauttaakin, että yksityiskohtaisten perustelujen kirjaus ”kansallisesti hyväksytyistä” mittaristoista ja välineistä on varsin epäselvä ja voi ohjata sosiaalihuollon henkilöstöä hyödyntämään varsin rajallista joukkoa mittaristoja ja välineitä, vaikka tarjolla on myös vaihtoehtoisia ja/tai täydentäviä, erityisesti asiakkaan näkökulmaa korostavia välineitä.

43 § Palvelutarpeen arvioinnin sisältö

Yksityiskohtaisten perustelujen kirjaus asiakkaan näkemyksen kirjaamisesta ”aina, kun se on mahdollista” on varsin epäselvä ja jättää avoimeksi, kuka määrittelee, missä tilanteissa asiakkaan näkemyksen kirjaaminen on mahdotonta tai tarpeetonta.

44 § Palvelujen järjestäminen palvelutarpeen arvioinnin mukaisesti

Yksityiskohtaisissa perusteluissa hämmentää se, että 1 ja 2 momenteissa otetaan kantaa asiakassuunnitelman laatimiseen ja omatyöntekijän nimeämiseen. Kuitenkin 3 momentin kuvaama pysyvä tai pitkäaikainen tuen tarve on juuri tilanne, jossa asiakassuunnitelma ja omatyöntekijä ovat olennaiset. Siksi 3 momentin yksityiskohtaisiin perusteluihin tulee lisätä maininta asiakassuunnitelman laatimisesta sekä omatyöntekijän nimeämisestä.

46 § Monialainen yhteistyö ja oikeus saada virka-apua

Yksityiskohtaisissa perusteluissa mainitaan esimerkkeinä monialaista yhteistyötä usein edellyttävistä asiakasryhmistä lapset ja lapsiperheet, iäkkäät henkilöt ja nuoret päihde- ja mielenterveyskuntoutujat. **Kehitysvammaliitto esittää, että esimerkkeihin lisätään näkyviin vammaiset ihmiset**, joiden osalta on usein tarpeen muodostaa palvelukokonaisuuksia esimerkiksi sosiaali-, terveys- opetus- sekä työ- ja elinkeinopalveluista ja varmistaa monialainen yhteistyö.

47 § Omatyöntekijä

Yksityiskohtaisissa perusteluissa on omatyöntekijän tehtäviksi määritetty asiakkaan yksilöllisistä tarpeista riippuen mm. asiakkaan tukeminen tämän omien voimavarojen vahvistamisessa ja käyttämisessä, asiakkaan tukeminen tämän tavoitteiden saavuttamisessa sekä palvelujen ja tukitoimien asiakaskohtaisen vaikuttavuuden seuraaminen. Nämä ovat erittäin tärkeitä tehtävämäärittelyjä.

Perusteluissa ei kuitenkaan pohdita lainkaan asiakkaan mahdollisuuksia vaikuttaa hänelle nimettävään omatyöntekijään: miten varmistetaan se, että asiakas kokee saavansa hänelle sopivan omatyöntekijän?

Yhtenä sopivuuden kriteerinä yksityiskohtaisissa perusteluissa tulee mainita se, että **asiakkaalle nimetyn omatyöntekijän tulee tarvittaessa osata hyödyntää asiakkaalle sopivia erilaisia kommunikaatiokeinoja.**

3 momentin yksityiskohtaisiin perusteluihin lasta koskevan omatyöntekijän työskentelymuotojen kuvaukseen tulee lisätä, että omatyöntekijän tulee tavata lasta ja perhettä säännöllisesti näiden omassa elinympäristössä erityisesti sen varmistamiseksi, että lasten ja heidän perheidensä yksilölliset tarpeet sekä kotona että sosiaalisessa ympäristössä tulevat huomioiduksi. Tarve omatyöntekijään voi liittyä muuhunkin kuin vain yksittäisten palveluiden ja tukitoimien hakemiseen. Omatyöntekijän tarvetta voi olla esimerkiksi lapsen kasvun tukemisessa sekä arjesta suoriutumiseen liittyvässä yksilöllisessä ohjauksessa, valmennuksessa, neuvonnassa ja tuessa. Omatyöntekijän ammatillinen osaaminen tulee varmistaa, jotta mainitut ohjaus, tuki ja neuvonta yms. on mahdollista toteuttaa lapsen ja hänen perheensä edun vaatimalla tavalla.

Terveydenhuollon asiakasvastaavan ja sosiaalihuollon omatyöntekijän tulee tehdä tarkoituksenmukaista yhteistyötä ja omatyöntekijäys/asiakasvastuu tulee määritellä selvästi asiakkaan – esimerkiksi pitkäaikais-sairaana lapsen ja hänen perheensä – tilanteen mukaisesti, jotta eri sektoreiden toiminta asiakkaan asioissa on asiakaskeskeistä ja yhdenmukaista.

48 § Läheisverkoston kartoittaminen

Kehitysvammaliitto kiittää yksityiskohtaisten perustelujen kuvausta läheisverkoston kartoittamisen tarkoituksesta tehdä näkyväksi läheisten ja omaisten antama tuki ja muistuttaa heidän oikeudestaan saada tarvittaessa tukea ja apua. Läheisten ja omaisten kannalta tärkeä on perustelujen kirjaus siitä, että läheisverkoston kartoittaminen ei velvoita omaisia ja läheisiä osallistumaan asiakkaan auttamiseen ja tukemiseen. Myös perustelujen linjaus siitä, että läheisverkostoa ei kahta poikkeustilannetta lukuun ottamatta voida kartoittaa ilman asiakkaan suostumusta. **Poikkeustilanteista toinen – ”kun henkilö on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään ja turvallisuudestaan” – edellyttää Kehitysvammaliiton mielestä konkreettisia esimerkkejä sen tarkentamiseksi, miten ”ilmeisen kykenemätön” määritellään.**

49 § Asiakkaan hoidossa olevan henkilön tilanteen selvittäminen

Kehitysvammaliitto pitää erittäin tervetulleena sitä, että selvitysvelvollisuus asiakkaan hoidossa olevan henkilön tilanteesta koskee myös aikuisia hoidettavia, kuten aikuisen kehitysvammaisen henkilön omaishoittoon liittyviä tilanteita.

50 § Asiakassuunnitelma

Kehitysvammaliitto pitää ilahduttavana 1 momentin yksityiskohtaisten perustelujen linjausta siitä, että suunnitelman on asiakkaan itsemääräämisoikeuden ja osallistumisen korostamiseksi määrä pohjautua asiakkaan ja sosiaalihuollon ammattihenkilön yhteiseen suunnitteluun. Hyvää on myös se, että perusteluissa tuodaan esiin muut mahdolliset henkilöt, jotka voivat olla mukana suunnitteluprosessissa ja osallistua siihen asiakkaan tukena.

Linjaus yhdessä asiakkaan kanssa laadittavasta suunnittelusta jää kuitenkin liian löyhäksi ja avoimeksi, koska suunnitelma on laadittava yhdessä asiakkaan kanssa, ”ellei siihen ole ilmeistä estettä”. Kehitysvammaliiton huolena on, että ”ilmeiseksi esteeksi” voidaan käytännön asiakastyössä tulkita esimerkiksi asiakasta kohden käytettävissä olevan työajan vähyyks tai se, että ammattihenkilö ei osaa oikealla tavalla tukea asiakasta tämän näkemysten esiin saamisessa ja ilmaisemisessa. Siksi **”ilmeistä estettä” tulee vielä yksityiskohtaisissa perusteluissa tarkentaa ja konkretisoida.**

Asiakassuunnitelman sisällössä (2 momentti) ilahduttavaa on asiakkaan vahvuuksien ja voimavarojen tarkastelun sisällyttäminen asiakassuunnitelmaan. Voimavaralähtöisyyden tulee käytännössä näkyä myös niissä palveluissa ja tukitoimissa, joita asiakkaalle hänen asiakassuunnitelmansa pohjalta järjestetään.

Myös tavoitteiden asettaminen sosiaalihuollon toimille on keskeinen asiakassuunnitelman sisältö, jota Kehitysvammaliitto pitää tärkeänä. Tavoitteiden asettaminen ja niiden seuranta luo perustan suunnitelmalliselle, vaikuttavuuteen pyrkivälle työskentelylle. Asiakassuunnitelmaan kirjattavien tavoitteiden tulee olla konkreettisia, todennettavissa olevia asioita – esimerkiksi ”osallisuuden tukeminen” ei ole asiakassuunnitelmaan riittävän konkreettinen, todennettavissa oleva tavoite. Asiakassuunnitelmaan kirjattavien tavoitteiden on määrä olla asiakkaan ja ammattihenkilön yhdessä asettamia. Yksityiskohtaisissa perusteluissa on syytä vielä tarkentaa sitä, miten toimitaan tilanteissa, joissa asiakkaan ja työntekijän näkökulmat eroavat toisistaan.

Jotta asiakkaan on tosiasiallisesti mahdollista osallistua palvelujensa ja tukitoimiensa suunnitteluun täysivaltaisesti suhteessa ammattihenkilöihin, **yksityiskohtaisissa perusteluissa on Kehitysvammaliiton mielestä syytä korostaa itse suunnitteluprosessin laadukkuutta, asiakaskeskeisyyttä ja saavutettavuutta**. Miten asiakasta tuetaan suunnitelman laatimiseen valmistautumisessa, suunnittelutilanteeseen osallistumisessa ja suunnitelman toteutumisen seurannassa? Lukuisat käytännön kokemukset osoittavat, että palvelusuunnitelmien laatu- ja tarkistamistilanteet toteutuvat nykyisellään usein siten, että ne käytännössä sulkevat ulos esimerkiksi kehitysvammaiset henkilöt omia palveluitaan ja tukitoimiaan koskevasta suunnittelusta: asiakasta ei auteta valmistautumaan suunnittelutilanteeseen esimerkiksi antamalla hänelle tarvittavaa, saavutettavaa ennakkotietoa suunnittelutilanteen tarkoituksesta, tavoitteista tai käsiteltävistä asioista. Itse suunnittelutilanne toteutetaan usein yksittäisenä palaverina, jossa ovat edustettuina lukuisat eri ammattitahot lukuisine näkemyksineen, mutta asiakasta itseään ei tueta tilanteessa ilmaisemaan omia näkemyksiään. Suunnittelussa ei useinkaan hyödynnetä asiakkaan tarpeiden mukaan saavutettavaa viestintää ja erilaisia kommunikointimenetelmiä. Muun muassa näiden palvelusuunnittelun nykyisten puutteiden korjaamiseksi asiakassuunnitelman yksityiskohtaisten perustelujen tulee sisältää suunnitteluprosessin laadun varmistamisen näkökulmia.

Yksityiskohtaisissa perusteluissa viitataan sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista annettavaan lakiin sekä sosiaalihuollon asiakaslain 7 §:n perusteluihin siinä, että palvelusuunnitelma ja siihen kirjatut toimet tulisi yhteen sovittaa mahdollisuuksien mukaan muiden hallinnonalojen suunnitelmien ja toimien kanssa. Tätä soisi korostettavan perusteluissa tämänhetkistä kirjausta ”tämän tulee olla vahvana tavoitteena myös jatkossa” selkeämmin ja konkreettisemmin. Yksi yhteen sovitettu suunnitelma on erityisen tärkeä silloin, kun tuetaan (vammainen) lasta ja hänen perhettään, jolloin lapsen ja hänen perheeseensä kohdistuu usein monen eri hallinnonalan toimia ja on tärkeää, että perheen koko kokonaisuus tulee huomioiduksi.

52 § Hoidon ja huolenpidon turvaavat päätökset

Yksityiskohtaisissa perusteluissa linjataan, että 1 momentissa kuvattava päätöksenteon menettely sosiaalivyöntekijän kelpoisuuden omaavan viranhaltijan toimesta on tarkoitettu suunnitelmalliseen työskentelyyn lapsille sekä muille erityisen tuen tarpeessa oleville asiakkaille, joille palvelujen yhteensopivuudella on heidän perusoikeuksiensa toteutumisen kannalta korostunut merkitys. Esimerkkinä henkilöistä, joilla ei lähtökohtaisesti ole tarvetta ko. menettelyyn käyttämiseen mainitaan henkilöt, jotka saavat palvelunsa kehitysvammalainsäädännön kautta. Sen sijaan henkilöt, jotka eivät ”todetun diagnoosin” perusteella ole erityislainsäädännön piirissä, ovat oikeutettuja menettelyyn.

Kehitysvammaliittoa oudoksuttaa viittaus kehitysvammalainsäädäntöön, joka vammaislakien yhdistämisen myötä poistuu säädösperustana. Toisekseen palvelujen (ja siten ko. päätösmenettelyn) yhtäkkinen diagnosiperustainen määrittely hämmentää, kun läpi koko sosiaalihuoltolakiuonnoksen muutoin korostetaan asiakkaiden tarpeita palvelujen ja tukimuotojen suunnittelun ja toteutuksen perustana. Kehitysvammaliitto edellyttääkin näiltä osin perusteluihin selkeyttäviä muutoksia.

6 luku Palvelujen laadun varmistaminen

54 § Ilmoitusvelvollisuus

Kehitysvammaliitto kannattaa henkilökunnan ilmoitusvelvollisuutta sosiaalihuollon toteuttamisessa havaituista epäkohdista. Säännös on tärkeä erityisesti heikoimmassa asemassa olevien asiakkaiden kannalta. He ovat usein pitkäaikaisesti tai pysyvästi riippuvaisia sosiaalihuollon palveluista ja tukitoimista, joten sosiaalihuollon käytännön toteutustavoilla ja ammattihenkilöiden toiminnalla on heidän jokapäiväisen elämänsä kannalta merkittävä rooli. Esimerkiksi asumispalveluissa tiedetään tapahtuvan asiakkaiden kaltoin kohtelua ja aiheetonta itsemääräämisoikeuden rajoittamista sekä muita asiakkaalle vahingollisia, ammattihenkilöiden omaksumasta toimintakulttuurista kumpuavia vahingollisia toimia.

Kehitysvammaliitto yhtyy yksityiskohtaisissa perusteluissa esitettyihin näkemyksiin siitä, että on tärkeää kannustaa sosiaalihuollon ammattihenkilöitä kertomaan havaitsemistaan tai tietoonsa saamistaan puutteista ja epäkohdista. Yhtä tärkeää on kannustaa työnantajapuolta hyväksymään ilmoitusvelvollisuuden käyttö sekä kieltää kohdistamasta kielteisiä seuraamuksia ilmoituksen tehneeseen henkilöön.

7 luku Muistutus ja kantelu

56 § Muistutus

Kehitysvammaliitto pitää muistutusmenettelystä säätämistä uudessa sosiaalihuoltolaissa tervetulleena uudistuksena, joka voi lisätä asiakkaiden tietoisuutta omista vaikutusmahdollisuuksistaan. Yksityiskohtaisissa perusteluissa kuvataan käytännönläheisesti, miten sosiaalihuollon toimintayksiköissä tulee edistää asiakkaiden tietoisuutta muistutusmenettelystä sekä tukea asiakkaita muistutusmenettelyn hyödyntämisessä. Perustelujen mukainen toiminta parhaimmillaan lisää sosiaalihuollon toteutuksen nk. läpinäkyvyyttä.

Muistutusmenettelystä on määrä tiedottaa asiakkaille ymmärrettävällä ja saavutettavalla tavalla. Kehitysvammaliitto muistuttaa, että **myös muistutuksesta annettava kirjallinen vastaus on annettava kyseisen asiakkaan kannalta ymmärrettävällä ja saavutettavalla tavalla**. Esimerkiksi selkokielen tarvitsijoita on yli 500.000 henkilöä, ja heistä merkittävä osa on sosiaalihuollon palveluja ja tukitoimia käyttäviä ikäihmisiä, maahanmuuttajataustaisia henkilöitä, kehitysvammaisia ja muita yleiskieltä selkeämmästä kielestä hyötyviä henkilöitä.

57 § Kantelu

Kuten muistutusmenettelystä, myös kantelumenettelystä, muistutuksen ja kantelun välisestä nk. marssijärjestyksestä sekä muistutuksen ja kantelun käyttötarkoituksista ja niiden välisistä eroista on tiedotettava sosiaalihuollon asiakkaille ymmärrettävällä ja saavutettavalla tavalla.

Lausunnon keskeinen sisältö

- Kehitysvammaliitto pitää asiakkaan yksilöllisille tarpeille ja asiakkaan osallisuuden tukemiselle perustuvaa sosiaalihuollon palvelujen ja tukitoimien määrittelyä tärkeänä, koko luonnoksen läpileikkaavana periaatteellisena linjauksena, joka on kaikkien sosiaalihuollon asiakkaiden ja erityisesti vammaisten ihmisten kannalta erittäin tervetullut lähestymistapa. Lisäksi Kehitysvammaliitto pitää erittäin hyvänä uudistuksena sitä, että perhetyö ja kotipalvelu tuodaan lapsiperheiden ulottuville subjektiivisena oikeutena. Vammaisten lasten ja heidän perheidensä kannalta tämä toivottavasti tuo helpotusta arjen järjestymiseen ja vastaa omalta osaltaan perheiden konkreettisiin avun tarpeisiin.
- Asiakaskeskeisempien ajattelu- ja toimintatapojen siirtymiseksi periaatteista työkäytänteiksi Kehitysvammaliitto toivoo, että sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö ja kunnat ovat valmiita tukemaan uuden sosiaalihuoltolain toimeenpanoa muun muassa vahvistamalla sosiaalihuollon ammattihenkilöiden osaamista sekä turvaamalla heille asianmukaiset toimintaresurssit sosiaalihuollon toteuttamiseen lain edellyttämällä tavalla.
- Kehitysvammaliitto esittää, että 2 lukuun lisätään – tulevan sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislain järjestämistapoja koskevaan säännökseen perustuen – uusi pykälä koskien palvelujen ja tukitoimien järjestämistapoja. Pykälän tulee kannustaa palvelujen järjestäjiä vastaamaan asiakkaiden tarpeisiin asiakkaan valinnanmahdollisuuksia lisäävillä, joustavilla tavoilla. Yhdeksi asiakkaiden valinnanmahdollisuuksia edistäväksi palvelujen järjestämistavaksi tulee kirjata henkilökohtainen budjetointi.
- Kehitysvammaliitto painottaa, että subjektiivisiksi oikeuksiksi tarkoitetut palvelut on ilmaistava riittävän selkeästi ja yksiselitteisesti, jotta niistä myös käytännössä muodostuu subjektiivisia oikeuksia (19 § ja 20 §).
- Kehitysvammaliitto esittää, että kotiin annettavien palvelujen ensisijaisuutta asumispalvelujen toteutuksessa korostetaan (22 §). Asumispalvelut sidotaan edelleen liaksi ”seiniin” niiden ihmisten osalta, joilla on runsaasti tuen tarpeita. Asumispalvelujen tulee mahdollistaa moninaisia ja yksilöllisiin tarpeisiin vastaavia asumisen ratkaisuja.
- Kehitysvammaliitto ehdottaa, että 34 §:ssä luodaan säädösperusta päätöksenteossa tukemiselle.
- Kehitysvammaliitto painottaa, että asiakassuunnitelman (50 §) laatimisen tarvetta on arvioitava huolellisesti ja yksilöllisesti palvelutarpeen arvioinnin (42 §) rinnalla. Jotta asiakkaan on tosiasiallisesti mahdollista osallistua palvelujensa ja tukitoimiensa suunnitteluun täysivaltaisesti suhteessa ammattihenkilöihin, yksityiskohtaisissa perusteluissa on Kehitysvammaliiton mielestä syytä korostaa suunnitteluprosessin laadukkuutta, asiakaskeskeisyyttä ja saavutettavuutta.

Marianna Ohtonen
toiminnanjohtaja
Kehitysvammaliitto ry.

Marika Ahlström
erityissuunnittelija
Kehitysvammaliitto ry.